

erdam.

t
Kerken.
lande aange-
wteest.

AM." 4.50.

erlost."

ls 0.50.

rland.

unst.

TORAAAT

888.

BOOM,

an de
dering,

tie.

ORTS
ering"

ID.
tandaard".

x. 7 8.

Kerken

erust. De
iden ver-
toefening,
iërarchie,
de boven

af in het
e ook in
rsteuning
Deze kas

men de
schenken

en predi-
vele der
sten jaar
egen een
et eerste
ken toe-
weg de

6 à 20
r.
i de kas

R.

te Am-

LEVEN

ODS

E.

rika.

a.

oro.

eel ver-

ode

erken

E.

E.

KERIJ,

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

E.

De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 1 September 1889. N°. 610.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de gesubscribeerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Amsterdam.
Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertenties: van 1 tot 8 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent.
Aanvragen en vermelding van lieftgaven en Verlagen van Vereenigingen 10 Cent per regel.

Van de rechtvaardigmaking.

ZONDAGSOPDEELING XXIII.

1.

Want zij hebben allen gezondigd, en dienen de heerlijkheid Gods. En worden om niet gerechtvaardigd, uit zijne genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is.
(Rome, 3: 24 en 25.)

Met de 59ste Vraag, die het stuk der Rechtvaardigmaking inleidt, springt onze Catechismus op Vraag 21, over het geloof, terug. Al wat tusschen die beide vragen ligt, bood ons de uitlegging van de Twaalf Geloofsartikelen; maar nu die met het slotartikel over het „Eeuwige leven“ ten einde liep, vat de Catechismus den draad weer op, waaraan hij de leer der Verlossing vastspoon, en keert terug tot de bespreking van het Geloof. Heette het in Vraag 20, dat alleen zij zalig worden die door een geloof van van den echten stempel den Middelaar worden ingelijfd; wierd daarop in Vraag 21 onderzocht, waarin de aard en het wezen van zulk een echt geloof bestond; en ten slotte in Vraag 22 de inhoud van zulk een echt geloof voor ons bewustzijn aangeduid; thans, nadat in Vraag 23—59 geheel de inhoud aan de hand der Twaalf Geloofsartikelen ontdeeld en toegelicht is, keert de Catechismus tot zijn bespreking van het Geloof zelf terug, zet voort wat bij Vraag 22 afgebroken werd, en komt nu allereerst in Vraag 59 te spreken over de vrucht, de baten, de winste, het heilig profijt, dat zulk een echt geloof teelt. In Vraag 21 heette het: Wat is een echt (oprecht) geloof? In Vraag 22: Wat is een Christen noodig te gelooven? En nu, met overspringing van Vraag 23—58, op eens weer in Vraag 59: Wat baant het u nu, dat gij dit geloof? Op dit verband dient gelet. Immers ge vergist u, zoo ge in dit weer opvatten van de geloofspraak, slechts een gezocht overgang ziet, om van de Twaalf Geloofsartikelen op de leer der Rechtvaardigmaking te komen. Zie maar, hoe in Zondag 25 het stuk der Sacramenten nogmaals met de geloofspraak wordt ingeleid, als bij de vraag: „Vanwaar komt zulk een echt geloof?“ nu niet de vrucht, maar de oorsprong van het geloof voorwerp van onderzoek gaat worden.

Het mag dan ook niet voorgesteld, alsof onze Catechismus de zake des geloofs in Vraag 58 had afdaan. Wie dat drijft, geeft voedsel aan de onware en gevaarlijke voorstelling, alsof onze Gereformeerde kerken in een verstandelijk geloof heil hadden gezocht. Dat deden ze geenszins. Ze hadden den schat van het geloof door bange worsteling op Rome heroverd. Niet alsof Rome het geloof weg had geworpen, maar het was door Rome als een dooelwolk onder de aschlag weggeborven. Zoolang Rome de geesten leidde, rook de ziel den levensgeur van het geloof niet meer. Het geloof school daarom wel in het verborgene. Ook blonk er de kostelijke vrucht van in veel betoon van toewijding en zelfverloochenende liefde. Maar van de heerlijkheid van het geloof voor ons menschelek bewustzijn was men vervreemd. Het geloof was als macht

uit het bewuste leven weggenomen. En dat was in onze Gereformeerde kerken nu anders geworden. Niet zonder gevaar voor eenzijdigheid door een overslaan naar den anderen kant, had men zich in deze Gereformeerde kerken met heel zijn hart en ziel juist op dat geloofsbewustzijn geworpen. Al wat het toedekte, moest er af. Vrij en fier moest het in al zijn heiligheid schitteren. Tot in den wortel toe moest het bewonderd kunnen worden, en de ziel moest er den levensgeur rechtstreeks van kunnen indrinken. En zoo was het dan natuurlijk, dat ook de Heidelbergse Catechismus schier heel zijn belijdenis uit deze goudader van het geloof adeit, en schier alle stof, die te behandelen is, in dit kader van het geloof samenvat.

Om nu deze herovering van den geloofs-schat op Rome, die heel het standpunt onze Gereformeerde kerken bepaalde, heider in te zien, moet ge intusschen alle enghartige opvatting van het geloof te eenen male varen laten. Met den valschen waan toch, alsof ge rechtvaardig voor God zoudt zijn, door tamelijk onnadankend ja en amen op eenige onbegrepen en mystieke geloofsartikelen te zeggen, zijt ge weg. En evenmin komt ge iets verder met de mystieke voorstelling, alsof het geloof een soort zeeze duintuig zou wezen, dat de Heere door zijn Heiligen Geest in enkele uitverkoren personen inplantte. Zoolang ge aan een van deze beide ondiepe voorstellingen hangen blijft, is uw macht gebroken en steekt Rome door haar consequentie u den loef af.

Veilig gaat ge eerst, zoo ge, aan de hand der Heilige Schrift, achter de zonde om, naar het paradijs teruggaat, en u de vraag stelt: „Heeft Adam in het paradijs, toen hij nog was, zoals God hem schiep, geloofd al dan niet?“ Antwoordt ge hierop: „Neen“, welnu, dan behoort het „geloof“ ook niet tot de menscheleke natuur in haar volkomenheid; dan is „geloof“ slechts een tijdelijk hulpmiddel, dat evenals de pleister op de wonde van buiten wordt aangebracht; en dan moet Rome het winnen, krachtens haar belijdenis, dat de menscheleke natuur op zichzelf van neutrale geaardheid is, en dat alle genade, zelfs de oorspronkelijke gerechtigheid in het paradijs, als vreemd aan onze natuur ons van buiten af was toegevoegd.

Bij de oorspronkelijke gerechtigheid noemde Rome dit „den gouden teugel“; een gelukkig gekozen uitdrukking, die ons duidelijk doet inzien wat bedoeld werd. Denkt ge u toch een getuigd paard met het gebit in den bek en den teugel op den nek, dan hoort tot het wezen en de natuur van dat paard wel het gebit waarmee hij den toom omklemt en wel de manen, waarop de teugel hangt, maar niet die toom en niet die teugel zelf. Die komen bij het paard bij. En zoo nu ook leerde Rome en leert Rome nog, dat de oorspronkelijke menscheleke natuur wel goddelijke gerechtigheid aan zich had, maar als zulk een aangespen teugel, en dus als iets dat niet tot onze eigen natuur en niet tot ons menschelek wezen behoorde.

Op dit punt nu kwam het Christelijk zelfbesef allengs tegen Rome's voorstelling in verzet. Zoo toch verloor men den menscheleken bodem waarop het geloof werken moest en werd geheel het werk der zalig-

heid los van onze menscheleke natuur gemaakt.

Dit kon niet. Ook als kind van God moest men zich mensch weten. In het allerminste niet, om onze verkeerde natuur tegenover God te handhaven, maar juist om tot het inzicht van onze diepe verdorvenheid te komen. Dat toch Rome zooveel minder diepe opvatting van de zonde heeft dan bij ons heerscht, hangt rechtstreeks met die onware voorstelling van Adam vóór den val saam. Behoorde toch oorspronkelijk de gerechtigheid niet tot 's menschen natuur, gelijk God die schiep, dan werd door het verlies dier oorspronkelijke gerechtigheid ook de menscheleke natuur zelf niet aangetast. Een paard, dat den teugel afwierp, is als paard ongedoerd en ongeschonden gebleven. Leg het den teugel weer aan, en alles is in orde. Behoorde daarentegen de oorspronkelijke gerechtigheid wel tot onze menscheleke natuur, zoodat se tot onzen aard als mensch behoorde, dan spreekt het ook vanzelf, dat de menscheleke gerechtigheid wel terdage in zijn natuur werd aangetast, en nu in die natuur zelf geschonden en verdorven is.

Naar Rome's voorstelling kan het werk der genade dan ook volstaan met een bijkomende herstelling. Hij verloor slechts wat bij onze natuur bijkam. Herschikt dus aan den gevallen menscheleke natuur, en hij zal gered zijn. Maar belijdt ge dat hetgeen in het paradijs verloren werd, niet iets was dat bij onze natuur bijkam, maar een goed dat tot die natuur zelf behoorde, dan springt het evenzeer in het oog, dat redding onmogelijk en ondenkbaar is, tenzij deze gevallen menscheleke natuur wonder Gods inwendig in zijn natuur hersteld en weer gaaf gemaakt worde. En hierin nu ligt de diepste oorzaak, waarom op Gereformeerde terrein een puur verstandelijk geloof nooit reddende kracht kan bezitten. Wie eenmaal belijdt, dat onze natuur zelf oorspronkelijk gerechtigheid besaet en door het verliezen van deze gerechtigheid in haar wortel verdorven werd, die kan aan geen geloof waarde hechten, tenzij dat geloof nu ook aan dien wortel zelf van onze natuur uitkome in oorspronkelijke gaafheid.

Doch hier volgt dan ook uit, dat men weer naar Rome toekwam en aan de kracht zijner eigen belijdenis te kort doet, zoo men zich Adam in de oorspronkelijke schepping voorstelt als zijnde zonder geloof. Is het geloof ons het één en al ter zaligheid, en zal de herstellende genade ons hergeven wat God Adam in de schepping schonk, maar door den val te looring, dan spreekt het vanzelf, dat het geloof ook in het paradijs bestond en in den oorspronkelijken staat des menschen van zijne natuur onafscheidelijk was. Het moet weer inge-zaen en begrepen, dat „geloof“ een onmisbaar bestanddeel is, dat van onze menscheleke natuur niet is weg te denken, zonder dat die natuur verminkt en geschonden is; en dat dus ook omgekeerd het geloof niet iets is, dat thans als een tijdelijk hulpmiddel uitwendig bij onze natuur bijkomt, maar dat het integendeel de ademtucht onzer ziel is, waarmee we eeuwiglijk de liefde Gods zullen indrinken. Wie geen geloof bezit is een geschonden menscheleke, en eerst

wie het geloof herkreë, is als menscheleke natuur hersteld.

Eerst zoo vat ge dan ook de zonde van het ongeloof. Zoolang het geloof iets uitwendigs blijft, dat bij uw natuur bijkomt, schijnt het aan uw believen te staan, of ge gelooven wilt al dan niet. Nu ja, gij geloofd, maar die ander geloof nu eenmaal niet, en toch is hij zooged menscheleke als gij. Behoort daarentegen het geloof tot uw menscheleke natuur in haar gaafheid, dan is niet te gelooven een vergrijp aan uw menscheleke natuur, en wordt ongeloof een schending van die natuur. Ge zijt dus geschapen om te gelooven, bestemd om uit het geloof te leven. Dit niet doende schiet ge derhalve als menscheleke kort, verzaakt uw natuur, en schendt uw menscheleke bestaan, gelijk dit naar Gods bestel en bestek zijn moest.

Ja, meer nog. Is geloof de natuurlijke ademtucht der menscheleke ziel, gelijk ze in normale verhouding naar Gods bestel zich uitent moet, dan is „niet te gelooven“ niet maar een te kort schieten in uw normale levensfunctie, maar een doen omslaan van die levensfunctie in haar tegendeel. Ongeloof is nog heel iets anders en iets veel ergers dan niet te gelooven. Eenvoudig niet gelooven kunt ge niet. Ge moet óf geloof hebben, óf in u woedt en heerscht het ongeloof. Een ieder die niet het geloof heeft, is bezet en beheerscht door het ongeloof. Het is hier pool en tegenpool. Van tweeën één moet in u werken, óf het geloof naar Gods bestel, óf het ongeloof naar de wet der zonde. Voorzover de zonde nog in u heerscht, voort, zijt ge ter proef aan het ongeloof en slechts zooverre de zonde in u gebroken werd, herkreë het geloof in u macht.

Vandaar dan ook, dat de Heilige Schrift bijna nimmer spreekt van niet te gelooven, maar schier altoos het ongeloof, als een stellig kwaad in den zondaar bestraft. Het is er mede als met den honger en als met den dorst. Spijze en drank te nemen is de ons verordende wet. En wie nu geen spijs neemt en geen drank drinkt, blijft niet die hij is, maar die ontstentenis van spijs en drank wordt in hem tot een vreeselijke macht, die als honger en dorst hem inwendig verteren en vernielen moet. En zoo nu ook is uw ziel er op aangelegd om door het geloof leven uit God in te drinken. Maar verzet nu uw ziel zich tegen die wet; weigert ze dit goddelijk voedsel en dezen goddelijken drank met elken ademtucht tot zich te nemen, dan wordt ze niet maar mat en dor, neen maar die ontstentenis wordt dan in uw ziel tot een vreeselijke macht, die u derwijls verniet en verteert tot ge sterft en in zelfontbinding overslaat.

De zaak is dus deze, dat God de Heere het geloof verordende als de hoogere levensfunctie, die tot onze menscheleke natuur behoort. Aan den eersten menscheleke in het paradijs schiep Hij die levensfunctie in, en door het geloof dronk Adam leven uit zijn God in. Niet meer te gelooven was zijn val. Satan prikkelde hem daartoe. Wat God gezegd had, moest Adam niet meer gelooven. Maar hier liet Satan het niet bij. Hij wist zeer wel, dat het geloof bij den onzondige blijft, zoolang het ongeloof er niet voor in plaats getreden is, en daarom prikkelde hij Adam nog veel meer, om niet alleen God niet, maar hem, Satan, wel te gelooven. „Uwe oogen zullen

geopend worden, en gij zult als God zijn.“ En hiermee kwam de kentering in Adam. Het geloof aan God liet hij los, en op hetzelfde oogenblik sloeg hij over in positief ongeloof, d. i. in geloof aan zichzelf en Satan.

Dit toont ons duidelijk, wat oorspronkelijk de grondtrek van het eerste geloof in Adam was. Niet, dat spreekt vanzelf, het geloof in den Middelaar, en evenmin het geloof in de vergeving der zonde. Deren vorm nam het geloof eerst aan en kon het eerst aannemen, toen de menscheleke zondaar geworden was, en alsnu de vraag ontstond, hoe een zondaar weer gered kon worden. In de oorspronkelijke schepping hebben we bij Adam nog niet met den zondaar, maar nog alleen met den menscheleke te rekenen. In dien menscheleke schied God twee dingen in. Een ding dat hem met alle schepselen gemeen was, t. w. zijn aanzijn, zijn wezen, zijn creatuurlijk bestaan. Maar ook ten tweede iets, dat noch de star, noch het firmament, noch de planeet, noch het dier bezit, t. w. een bewustzijn. Een weten dat hij bestond en de kennis dat hij bestond als schepsel van zijn God. Dit immers was alleen aan den menscheleke en den engel gemeen; reden waarom de menscheleke ook alleen door een gevallen engel ten val kon worden gebracht. Welnu, dit bewustzijn, deze kennis, deze heerlijke wetenschap, dat ik als menscheleke niet voor mij zelf, maar als schepsel van mijn God ook alleen voor mijn God besta, dat is de diepste grondtrek van het geloof, gelijk het als inlevend vermogen van onze menscheleke natuur, den menscheleke oorspronkelijk werd ingeschapen.

De wetenschap en het besef, de kennis, dat de menscheleke menscheleke leeft en bestaat in de volstrektste afhankelijkheid van een God die hem de Fontein van alle goed en alle kracht en alle leven is, en alsnu zelfbewust alle goed en alle kracht en alle leven, met de diepste teugen der ziel, uit dien God en dien God alleen in te drinken, dat was en is en blijft eeuwiglijk het diepe wezen van ons menscheleke geloof, gelijk het, nog geheel afgezien van de zonde en de herstelling door de genade, tot onze menscheleke natuur behoort.

Maar juist daarom moet de verbreking van dit geloof dan ook terstond in ongeloof omslaan. Immers, zoodra ge, als menscheleke, dien creatuurlijken band aan uw God ontkent of niet meer eert, en dus niet meer uit uw God leeft, dan moet ge terstond een ander steunpunt kiezen, hetzij in u zelf, hetzij in Satan.

Zoolang het schepsel God als God, met name over zichzelf, eert en huidige, geloofd hij; maar zoodra heeft hij dezen band des geloofs niet afgesneden, of hij moet wel een steunpunt in zichzelf zoeken, en dien God als God loochenen; hetzij in woorden, hetzij in de praktijk. Met of zonder klare bewustheid. En dit nu is ongeloof.

Het kan dus niet anders, of niet meer aan God gelooven, slaat terstond in positief ongeloof om. Het wordt terstond de diepste mogelijke zonde. Een aantasten van Gods majesteit en eeuwige heerlijkheid, om die majesteit en heerlijkheid, die alleen Gode toekomt, voor zichzelf, voor zijn medeschepselen of voor Satan te rooven.

KUYPER.

Een blik in het huiselijk leven in 1600.

De bekende Willem Teelinck (gest. 1620) gunt ons in zijn Huisboek een blik in het huiselijk leven, zooals hij het in Engeland en Nederland gezien heeft. Hij zegt: „Des burgers huis was aldus geregeld:

„Morgens bij tijds maakte zich een legelijk op tot zijn werk, doch alzo, dat geen zich tot de werken zijner roeping begaf, alser hij den naam des Heeren met gezetheid aangeropen en een kapittel met behoortelijke onderzoeeking gelezen had, alzo heilighende door den gebede en het woord wat zij wilden ter hand nemen om te doen. Dit werd zoo trouwelijk betracht door een ieder, dat zelfs de dienstboden daarin niet verzuimen mochten; maar hun werd ook genosgane tijd daartoe allen morgen vergund.

Nadat de dag dus begonnen was, volgde een legelijk zijn beroep tot ontrent 12 uur. Alsdan verzamelde het huizegezin, jong en oud, zich en lazen zij samen een kapittel uit de Heilige Schrift. Alzo bereid zijnde door het lezen des Woords, riepen zij eendrachtelijk, met gebogen knieën den naam des Heeren aan. Daarna, aan tafel de spijze door een kort gebed gezegend hebbende, spraken zij samen van hetgeen een ieder uit het kapittel bemerkt had. Somtijds hadden zij ook eenige stichtelijke vragen, die elk op zijne beurt daags te voren voorstelde, welke daarna aan de tafel van een legelijk, naar de gave, die hij had, beantwoord werden. Na den eten zongen zij samen een psalm. Dan keerde zich een legelijk wederom tot zijn werk. Dit deden zij 's avonds vóór den eten en ook aan tafel op dezelve wijze. Tegen dat zij te bed zouden gaan,

overleiden zij den loop des daags tusschen God en zichzelf alleen (sommigen deden dit vóór den eten) en zoo bevalen zij zich God, naar de gelegenheid van hun staat, door den gebede. In de week werden ook de predikanten, die dan gedaan werden, naarstijlijk waargenomen. Zaterdagmiddags werden de klein-wetenden, de dienstboden en de kinderen geratiseerd. Op den dag des Heeren kwamen zij 's morgens vóór de predikatie samen, lazen een kapittel en baden eendrachtelijk; daarna spoedden zij zich naar de kerk, gaven acht op alles en hoorden met aandacht als degenen, die wisten, dat ze rekening zouden moeten geven of eischen van hetgeen zij gehoord hadden. Eenigen schreven de predikatie uit den mond des dienaars op; thuis komende eigende een legelijk in het bijzonder aan zijne conscientie, hetgeen hij gehoord had en bad den Heere om een zegen daarover; 's middags aan tafel spraken men van de predikatie. Na een psalm gezongen te hebben, ontrook zich een legelijk, om zich door den gebede en de heilige overlegging wederom te bereiden tot het gehoor des Woords, waarheen zij zich 's namiddags te behoortlijker tijd spoedden, pogende bijtijds in de kerk te wezen. Na de predikatie overleiden zij wederom, óf alleen bij zichzelf, óf ook met anderen, hetgeen zij gehoord hadden.

Tegen den avond kwam het gansche huizegezin samen en verhaalde de predikatie. Daar werden dan de dienstboden en kinderen terdage onderzocht, hoe aandachtig zij geweest waren en wat zij onthouden hadden. Was er ook iets voorgedragen in de predikatie, dat bijzonder op de gelegenheid des huizegezins of der huisgenooten eenigzins paste, dat werd ook opgemerkt en daarop werd door vermaning gelegenheid genomen, om wat tevoren vermaand was, nu voortaan te betrachten, wat nog ontsleed was, te beteren. Dus was hun de predikatie van Gods Woord een lantaarn voor hunne voeten en een licht op hunne wegen.

Als dit gedaan was, baden zij samen en deden voorts, gelijk boven medegedeeld is.

Vóorts deden zij gewaar wierden, dat eenigen van het gezin hunne voeten niet recht droegen naar de waarheid des Evangelies, het ware dan in de werken hunner beroeping, of ook in eenige onvriendelijkheid of onzedelijkheid, waren de anderen met de vermaning straks bij de hand en rustten niet, totdat het verbeterd was. Kwam ook iemand onder hen ziek te liggen of in andere zwagtheid te raken, die werd immers toch wel vriendelijk gadeslagen, en de gelegenheid werd ook waargenomen, om zoo daartoe bij hem te verbeteren was, daarop te werken en hem dat nu bescheidenlijk aan te wijzen. Dus leetden zij op elkaar, tot ontsteking der liefde en der goede werken.

Dus brachten zij hunne dagen door, wat aangast geestelijke betrachtningen met gedurigheid zonder eenige opschorting het geheele jaar door, winter en zomer, gelijk wij dat zelf zien hebben. En ook (hetwelk wij bijna vergeten hadden), als zij tezamen ergens gingen wandelen tot hunne vermakings, zochten zij gemeenlijk iemand met zich te hebben, die bekwaam was, om hun een psalm of kapittel profijtlijk uit te leggen, gelijk daar verscheidenen op die plaats waren, die daarin bijzonder begaafd waren. En hadden zij bij het lezen, overleggen of samenspreken door de week iets wat ontmoet, waarover zij niet wel gerust waren, dat teekenden zij aan, en zoo dikwijls als zij in het gezelschap van eenige verstandige personen en voorname van dienaren des Woords kwamen, stelden zij dat voor, om daaromtrent onderricht te worden. Ook bij bijzondere gelegenheden, nu de ene, dan de andere, altemet altemaal, vermaanden zij zich voor den Heere door vasten en hielden op een zeer verstandige en stichtelijke wijze. Dus dienden zij den Heere met gestadige gedurigheid en betoonden alzo inderdaad, dat men niet met de bijgeloovige Roomschen in een klooster behoefte te kruipen,

om een godsdienstig leven te leiden. Ja, zij bewezen wel krachtiglijk, dat het monnikenwezen een onnodige, ja een schadelijke menschenfond is, want zij deden door hun voorbeeld blijken, dat een Christenmenscheleke wel genoeg zijn tijdelijk beroep kan volgen en evenwel den Heere zijn God dienen, dewijl toch de Heere Christus voor de rechtvaardigen niet tevergeefs gebeden heeft, als Hij begeerde, dat zijn hemelsche Vader hen niet wilde uit de wereld nemen; maar voor den Booze bewaren (Joh. 17: 15).

Maar nu verlangt gij mogelijk te hooren, wat vruchten deze godsdienstige betrachtningen voortgebracht hebben? Wel, daar kunnen wij ook met waarheid van getuigen, dat de vruchten dezer heilige oefeningen zoodanig waren, dat zij juist hun bitterste vijanden door hun Christelijken wandel onder de menschen genoegzaam overtuigden, dat zij ongeveinsd de voorgemelde heilige oefeningen betrachtten. Want daar zag men het geloof, krachtiglijk werkende door de liefde, in een gansch eenvoudigen handel, wat aanging hunne meening of hun dagelijks beroep, en daaruit in het handreiken aan de armen, in het bezoeken en vertroosten der zieken en verdrukten, in het onderwijzen der klein-wetenden, in het overtuigen van verdorvenen, in het bestraffen der schuldigen, in het vermanen der slapen, in het bemoeiden der ijverigen, en dit alles met zulk een ijver en aandoening des gemoeds, met zulk een blijmoedigheid, troost en vreugde, dat wij waarlijk aldaar terdage bespeurd hebben, dat de kinderen der wereld in hunne vreugde niet dan met draf gevoed werden, gelijk zij het ook verdienen (Luk. 15: 16) en dat God machtig is te doen boven al hetgeen wij hielden en denken (Efes. 3: 20). zoo wij maar de gave opwekken, die in ons is en ernstlijk betrachten te smaken, hoe goederliken de Heere is (1 Petr. 2: 3).

DE GAAY FORTMAN.